

PERKŪNAS MEDŽIOJA VELNIA

GRIAUSTINIO DIEVO KOVA SU PRIEŠININKU SAVITAI ATSKLEISTA SAKMĖSE APIE TAI, KAIP PERKŪNAS MEDŽIOJA VELNIA (LPK 3452). PANAŠAUS TURINIO SAKMĖS ŽINOMOS IR LATVIAMS, ESTAMS, RYTŲ BEI VAKARŲ SLAVAMS (4). Tad šiame areale – baltų, finų ir prie jų besišliejančių slavų – buvo paplitęs siužetas, pagal kurį griaustinio dievo kova buvo traktuojama kaip medžioklė. Tai čia bus akcentuojama ir paaiškinta plačiau, kadangi ši tema padeda suvokti ir atskleisti tam tikru aspektu paties Perkūno pobūdį ir vieną pagrindinių jo funkcijų.

Sakmės apie Perkūną, medžiojantį velnią, laikui bėgant kito, transformavosi kai kurie jų turinio elementai. Vis dėlto, galima konstatuoti, kad mūsų tautosakoje yra neblogai išsilaikęs Perkūno ir velnio kovos mitas. Savo senuoju klodu jis siejasi su indoeuropiečių griaustinio dievo ir jo priešininko kovos mitu. Tai čia taip pat bus mėginama išryškinti.

Sakmėse „Perkūnas medžioja velnią“ aiškiai, detalai atskleidžiamos laiko ir vietos aplinkybės. Pažymėtina, kad šie parametrai – veiksmo laikas ir erdvė mito charakteristikai yra itin reikšmingi. Štai vienas būdingų pavyzdžių, kuriame gerai atsiskleidžia vaizduojamojo veiksmo aplinkybės:

Senovėj, kada da Perkūnas dievaičiu buvo, tai tankiai pasirodydavo laike lietaus žmogaus pavidale. Sykį medinčius vaikščiojo po girią. Susyk užėjo debesis ir pradėjo lytie, graut ir mušt perkūnas. Jis po medžiu stovi ir žiūri – netoli jo stovi aržuolas, o tame aržuole buvo skylė išpuvus. Kaip griausmas pereina, tai iš tos skylės išlenda vokietukas su raudona kepuraitė ir mečėjasi prieš debesį, o kaip sugriauja, tai tas vokietukas – in tą skylę. Jis turėjo prie savęs sidabrinį pinigą, tuoj dantimi sulenkė. Kaip tik tas vokietukas išlindo, tai jis pamieravo gerai ir paleido. Taip iš to vokietuko tik smala pasiliejo. Tuoj nustojo griovę. Žiūri jis atsistojęs in tą aržuolą – ateina žmogus su barzda, sako: „Dėkui tau žmogau, kad tu mano neprietelių užmušei. Jau septyni

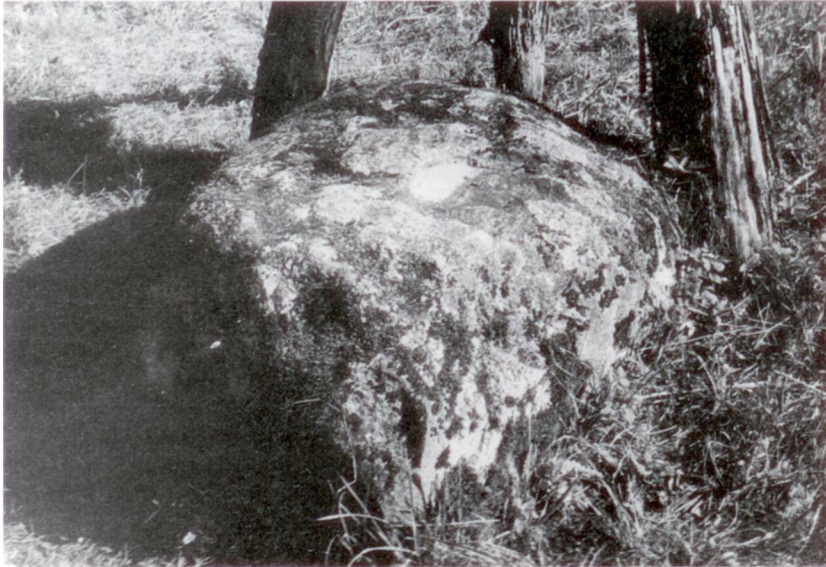
metai, kaip jis mane erzino. Aš tau už tai užprovysiu muškietą, tai galėsi šaudyti, iki tu gyvas būsi, ir ką pamieruosi, tą nušausi“. Ir taip buvo. Šaudė, iki gyvas, ir nereikė užprovyt, ką tik pamierau, tą nušovė. O kada jis mirė, liko muškietą sūnui, ale jau jis turėjo užprovyt“ (LMD I 133/152/).

Ne tik šiame, bet ir kituose sakmės variantuose pažymima, kad veiksmas vyksta per audrą ar jai artėjant:

Buvo kitą syk' teip sau medinčius. Jis vieną dieną išėjo medžiot' ant zuikių. Diena buvo graži, saulėta karšta, kad nors ir marškinius padėk'. Jam besukinant po krumus, pradėjo iš vakarų lig kad griauti; prasidėjo vėjukas pustė, debesys juodas, kad baisu pažiūrėti koks, užmauroja. Pradėjo lyt; žmogus pasistojo po aržuolu, o nelabai toli iš priešais buvo didelis akmuo. Jam bežiurint, iš kur ne iš kur ant akmens atsirado vokiėtukas ir šoka kazoką (BsLP 2, Nr. 9, p. 58). Viėnas žmogus rankiojo girioj malkas sausun šakun. Tuo tarpu dangus pradėjo niauktis ir debesiai, vejo nešami, padangėmis brauktiė. Žmogelis prisirinkens pundelin malkun, norėjo jau namon gryštiė, ale dirstėrs in užpakalin, žuri – dailus švariai apsirėdens vokiėtukas pro kelmus slankioja ir dairosi, kur butu jam smagiau pasikavotiė (BsFM, p. 180–181). Kitą kartą vakarop viens students, turėdams ukvatą paliavoti, išėjęs su šaudykle į girią. Jam bevaikščiojant, apsi-niauķęs dangus, pradėjęs iš tolo griautinis belst ir žaibus pliekt iš tolo. Students, grįždams atgal, į šalis žvalgydamasis, pamatęs, kad iš vienos medžio drevės velniuks, iškišdams galvą, teip jis liežuvį iškoręs mėgdąsis... (ŠLSP, Nr. 60, p. 75).

Tad situacija, į kurią patenka medžiotojas ar koks kitas žmogus – perkūnija.

Sakmės tekstuose nurodoma ne tik kada, bet ir kur vyksta veiksmas. Dažniausiai – miške (LMD I 812/1/; LTR 462/243/), paežerėje (LTR 828/377/; LTR 795/3, 34/), kartais ir prie kalnelio (LMD I 133/1/). Pasakojama, kad medžiotojas apsistoja po medžiu – ažuolu (LMD I 133/152/) ar egle (DSPŽ II p. 60–63; LTR 462/243/), gluosniu (LTR 832/645/), prie akmens (LTR 462/243/; LTR 832/648/). Ažuolas – su Perkūnu glaudžiai susijęs medis. Tačiau, kaip jau aiškinta, šis medis turi ryšį ir su velniu: jo drevėje audros metu gali slėptis velnias (BsLPY 4, Nr. 87, p. 81; LMD I 133/152/). Velnias glaudžiasi ir prie kitų sakmės variantuose minimų medžių: eglės (LTR 828/347/), gluosnio (LTR 832/645/). Jis mėgsta palįsti po akmeniu: „Netoli jo [strielčiaus – N. L.] buvo didelis akmuo. Ant to akmens tupėjo juodas katinas. Kaip pradėjo Perkūnas trankyti, tai kaip tik trenkia, tai tas katinas lenda po akmeniu“ (LTR 462/243/). Velnias slepiasi ir vandenyje: „Medžiotojas [matė] velniuką, kuris atsukęs užpakalį erzino Perkūną, o kai tas trenkdavo, jis pasinerdavo į vandenį, ir Perkūnas jo nenutrenkdavo“ (LTR 828/377/; žr. taip pat LTR 1074/110/). Būdinga velnio vieta – bala: „Tai jis [medžiotojas – N. L.] po vienu medžiu ir mato, kaip dundulis trenkia į vieną balą, o toj baloj prieš

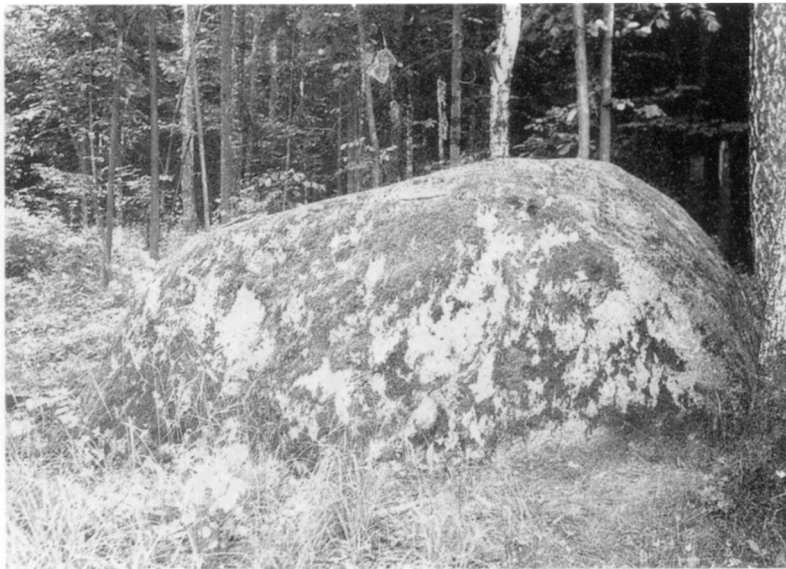
Akmuo su „velnio pėda“. Ignalinos r., Tverėčiaus apyl., Čelniukų k.
V. Vaitkevičiaus 1995 m. nuotr.

dundulį veblena velnias (LTR 1262/40/). Velnias palenda taip pat po kelmu (BLM, p. 10–11; LMD I 144/34/), po velėna (LMD I 812/1/)¹.

Taigi velnias slepiasi perkūnijos metu tuose objektuose, kurie mitologijoje atlieka pasaulio sferų tarpininko vaidmenį (medis, ypač ažuolas) arba chtoninės – jo sričiai priklausančios prigimties objektuose (vandenyje, baloje, po kelmu, po velėna).

Sakmėse apie Perkūno medžioklę šio dievo priešas visuomet tas pats – velnias. Tačiau jis nuolat kaitaliojasi, pasirodo vis kitu pavidalu. Jau buvo konstatuotas glaudus velnio ryšys su gyvuliais. Nagrinėjamosiose sakmėse velnias ne tik siejasi su gyvuliais. Jis pats dažnai pasiverčia gyvuliu, ypač slėpdamasis nuo Perkūno. Taigi velnias per audrą gali pasiversti juodu katinu: „Toliau žmogus žiurįs, kad ten medyje buvus drevė, tai katinas, iš tos drevės iškišdamas galvą laukan, po kožno nugriovimo ir megdąsis“ (BsLP 1, Nr. 25, p. 27). Velnias įgyja

¹ Įdomu tai, kad, kaip rodo kitų sakmių apie Perkūną ir velnią variantai, bene vienintelė saugi vieta, kur velnias gali tūnoti – po žemės velėna. Čia pasislėpusio velnio Perkūnas netrenkia: „O, kaip išeina grausmas, griaudzia ir kerta Perkūnas, itai, svietas porija, ką kerta cik velnių. O velnias pasislepia, niekur negali pasislėpti, cik po toj dzernu, kur, kap itai ara artojas ir an kelio būna prieg kelio dzerna apversta, tai po toj dzernu jam Perkūnas nieko nepadaro“ (LTR 4302/104/). Perkūnas ir pats pareiškia velniui, kad jo, palindusio po velėna, nežada liesti: „Aš čia tavęs nemušu. Gali čia gulėti“ (LTR 804/138/). Velnias yra chtoninė, žemės būtybė. Jo valdos yra požemis. Matyt, Perkūnas norėtų, kad velnias grįžtų į savo sferą ir ten pasiliktų.

Velnio akmuo. Radviliškio r., Baisiogalos apyl., Valatkonių k.
V. Vaitkevičiaus 1995 m. nuotr.

šuns pavidalą: „Jis to zuikio bejėškodamas atėjo prie tokio didelio ažuolo, pakelia galvą aukštyn, žiuri – tam aržuole skylė, o iš tos skylės išlindęs šuniuks ir kraiposi: kai tik sužaibuoja, tas šuniuks šmakšt in tą skylę“ (BsLPY 4, Nr. 87, p. 81). Kartais pavirstama ožiuku: „Pamatė beeidamas ant nulaužto medžio juodą ožiuką, kuris šokinėjo nuo vieno ant kito kelmo vis mekendamas“ (LTR 828/380/, žr. taip pat DSPŽ 2, p. 62–63). Pavieniai variantai pasakoja, kad velnias pavirsta lape (LTR 828/374/), juodvarniu (BsLPY 4, Nr. 87, p. 81), antinu (LTR 1081/227/). Velnias gali būti apibūdinamas dar ir šitaip: „regis šviesa dedas iš kakias juodas gerklas“ (LTR 792/143/), raudonai rėdytas vyrtytis žalia kepure (BsLP 2, Nr. 7, p. 57), vokietukas (BsFM, p. 180–181; BsLPY 4, Nr. 85, p. 79–80; BsLP 2, Nr. 9, p. 58).

Tad lietuvių velnias turi gebėjimą modifikuotis, įgyti daugybę pavidalų, ypač pasirodyti kaip vienoks ar kitoks gyvulys. Toks virtimas gyvuliu atrodytų visiškai logiškas. Mirusiųjų, pavirtusių gyvuliais, atstovas žemėje taip pat pasirodo kaip gyvulys, ypač dažnai – kaip juodos spalvos gyvulys.

Aptariamose sakmėse velnią dažniausiai nušauna ne pats Perkūnas, o medžiotojas. Medžiotojas atlieka Perkūno funkciją. Kita vertus, pats Perkūnas gali pasirodyti kaip medžiotojas. Todėl atrodo lyg tasai medžiotojas, nušovęs velnią, būtų Perkūno antrininkas ar bent jau

pagalbininkas žemėje. Jų santykis ir panašumas (bet ne tapatumas) atsiskleidžia abiem herojams susitikus. Medžiotojas, nušovęs velnią, sutinka žmogų, kuris esąs Perkūnas, ir pastarasis padėkoja medžiotojui už velnio nugalėjimą. Dievas Perkūnas vaizduojamas tarsi žmonių pasaulio šviesoje. Sakmėse sakoma: „Bet ir Perkūnas turįs galybę žmogum ar kuo kitu pasiversti“ (LTR 758/2/). „Senovėj, kada da Perkūnas dievaičiu buvo, tai tankiai pasirodydavo laike lietaus žmogaus pavidale“ (LMD I 133/152/). Čia teigiama dievą Perkūną turint galimybę įgyti žmogaus pavidalą. Daugumoje sakmių Perkūnas ir pasirodo kaip žmogus. Tačiau kartais jis neantropomorfizuojamas ir bendrauja su medžiotoju kaip balsas iš dangaus: „Iš dangaus pasigirdo: „Dėkui, kad nušovei tą ponaitį, nes aš jau devinti metai jo ieškau“ (LMD I 1063/1019/). „O iš debesio griausmas strielčiu atsakė“ (LMD 1074/110/). „O iš dangaus griaustinis padėjo“ (LTR 2008/129/; žr. taip pat LTR 814/19/; LTR 1081/227/). Perkūnas gali pasirodyti žmogui ir sapne: „Perkūnas sapne atėjęs ir padėjo medžiotojui“ (LTR 758/73/).

Kaip minėta, patsai Perkūnas taip pat dažnai apibūdinamas kaip medžiotojas: „Praėjus griausmui ėjo jis namo ir sutiko kitą medžiotoją [Perkūną – N. L.], kuris sakė: „Dėkui, kad nušovei tą bjaurybę, nes aš jį 7 metus gaudžiau“ (LTR 828/377/). „Neužilgo žmogelis mato, ateina su muškieta ant pėties rudbarzdis viras [Perkūnas – N. L.] medžodamas. Vokiētukas pamatens medintium tik šmikšt' ir pasislėpė in išpuvusin vidurije medin...“ (BsFM, p. 181). „Tada sako tas strielčius: „Ar tu man negalėtum pagauti velnią, nes aš esu Perkūnas. Aš jį jau septinti metai gaudau ir negaliu pagauti“ (LTR 828/378/). „Po valandos apsišvaistė dangus; medinčius, gryždams namo' par krumus susitinka kitą medinčių, tokį jau didelį, kad galva liki debesų“ (BsLP 2, Nr. 9, p. 58–59)¹. Aptariamo sakmės tipo, kuriame Perkūnas paprastai figūruoja kaip medžiotojas, Lietuvoje užrašyta 72 variantai. Taigi Perkūnas – medžiotojas nėra koks pavienis ar atsitiktinis vaizdinys. Tai – būdingas šio mitinio personažo įsivaizdavimas lietuvių tautosakoje. Sutikęs velnią nušovusį medžiotoją, Perkūnas pasakoja, kad jis persekioja savo priešą arba labai ilgai, arba atsiveja jį iš labai toli. Velnias persekiojamas trejus metus (LMD I 144/34/), septynerius (BsFM, p. 182; LMD I 133/152/), devynerius (BsFM, p. 181), penkiolika (DsPŽ 2, p. 62–63), dvidešimt tris (LMD I 133/1/) ar net tris šimtus metų (LTR 462/243/): „Tai dėkui

¹ Žodis *medinčius*, pagal LKŽ (7, p. 986), turi dvi reikšmes: 1. miško sargas, eigulys; 2. medžiotojas, medėjas.

tau, kad tu jį nušovei, aš trys metai kaip jį šaudau ir negaliu nušauti“ (LMD I 144/34). „– Atiu tau už tai labai gražei, kad tu nušovėi mano priešininkan. Aš jau jin vaikausi septinti metai, o niėkaip ne galėjau pagautiė!“ (BsFM, p. 182). „– Atiu tau labai žamai, sako rudbarzdis – o tai bo Pėrkunas – kad tu man tan velnėpalaikin užšovei! Aš jau devintas metas jin vaikau – ir negalėjau sugriėbtiė!“ (BsFM, p. 181). Kitur sakoma, kad velnias atsivejamas iš toli – iš treėcios (BsLP 1, Nr. 25, p. 27) ar iš devintos karalystės: „Ir lit nelėt, net devintoj karalystėj, Dundulis numušė ledokų ir tų dravį sutriuškino, kur buvo paskavojus ledoko macis, o ledokas paslėjo smalu net“ (LTR 1074/104/). Paskui jį bėgama septynias mylias: „Apsidairės, pamatė dabar jisai nekuri senuką, jau prisiartinantį ir tariantį: „o tai tu jį veik’ nušovei“! – Na je, aš jį nušovau“ – atsakė medinčius. „Ale kam tu tai darei! – sakė senukas – aš jį jau septynes miles atsivijau, o jam nieko nedarau...“ (BsLP 2, Nr. 7, p. 57–58). Tad laikotarpis, per kurį gaudomas velnias, ir vieta, iš kurios jis atsivejamas, gali būti modeliuojami tais paėiais skaiėiais, ypaė dažnai – trimis, devyniais. Tokie laiko ir erdvės matai, taikomi griaustinio dievo ir jo priešo santykiams apibūdinti, rodo, kad Perkūnui, vienos pasaulio srities atstovui (tikriausiai atmosferos) nelengva pasiekti ir pavyti kitos – žemutinės srities reprezentantą velnią. Geriau už jį tą sugeba atlikti paprastas žmogus, gyvenantis tarpinėje – vidurinėje pasaulio sferoje ir pastebintis velnio reiškimaši žemėje per audrą.

Griaustinio dievas persekioja velnią ne vien todėl, kad jis yra senas jo priešas, bet ir dėl tos priežasties, kad velnias netinkamai elgiasi perkūnijos metu. Savo panieką Perkūnui velnias išreiškia bjauriai mėgdžiodamas jį, rodydamas liežuvį, pasturgalį ar šaipydamasis: „Kitą kartą Perkūnui biedant and didelių akmenų netoli vienos sodybos šokinėdavęs, vaipydavęsis juodas kaėiukas“ (LTR 758/73/). „Kaip griaustinis – Perkūnas trenkia, ledokas paskuvoja dravėn, o kaip cik nustoja graudėt, ledokas iškiša liežuvį iš dravės ir veblena – šydzina iš griaustinio“ (LTR 1074/103/). „Daugiau, iš šalies pasistebėjęs, kaip velniuks iškiš galvą no drevės asaboj juodo katino, su liežuvium mėgdodos prėš žaibus, tei students kaip šovęs par galvą, teip velniuks ir palenkęs galvą – nebegyvs“ (ŠLSP, Nr. 60, p. 75). „Tas debesys tuo pakilo, ėmė griaut, žaibuot; kaip tik sugriauja, tas vokietuks – po akmeniui, kaip nustoja griovę, tas vėl an akmens ir rodo subinę“ (BsLPY 4, Nr. 85, p. 79). Medžiotojas, supratęs, kad tai velnias tyėiojasi, nusprendžia jį nušauti. Medžiotojo ginklas ėia yra ne lietuvių griaustinio dievui būdingas akmeninis kirvelis, o šautuvas, jau vėlyvesnių laikų

ginklas. Šautuvas paprastai užtaisomas sidabrinu daiktu – saga, pinigų ar žiedu (LTR 792/143/; LTR 758/73/; LTR 1081/227/). Manoma, kad sidabrinė kulka užmuša velnią.

Velnią nušovus, nelieka jo kaip velnio likučių. Jis tuoj pat kuo nors pavirsta, dažniausiai smala ar nuodėguliu: „Kaip šovė, tai ir pataikė, iš to katino pasiliejo juoda smala“ (LTR 462/243/). „Priėjęs žiūr – vietoj katina nediegulis begulės“ (LMD I 144/34/; žr. taip pat LTR 198/295/; LTR 1262/40/; LTR 4310/99/). Kartais, šovus į velnią, iškrenta pelenų maišelis (PSO, Nr. 43), juodas gabalas anglies (LTR 814/19/) arba juodas kaip nuodėgulys didelis kelmas (VLCh 2, p. 381–382). Velnias pavirsta ir degančiu rąstu: „Tasai tik keberokšt ir nupuolė nuo akmens. Nupuolęs nuog akmens, pavirto į degantį rąstą“ (LTR 1406/354/). „Velnias rėkė, prašė, maldavo iki gaidystos, o vėliau pavirto pagaliu. Kadu piemenys degino tų pagalių, ugnis išlakstė į visas puses“ (LTR 1714/872/). Degantis rąstas, kuriuo pavirsta velnias, primena serbų-chorvatų *бáдъ āк*, ažuolinę pliauską, kuri Kalėdų išvakarėse sudeginama. V. Toporovas išvelgia etimologinį ryšį tarp žodžių *бáдъ āк* ir *áhi budhnyà*. Senovės indų mitologijoje *áhi budhnyà* yra upių gelmėse gyvenanti gyvatė. Kalėdinė pliauska bei gelmių gyvatė laikomos giminingomis ir mitologiniu aspektu. Abu objektai siejami su griauštinio dievo mitu, tiksliau – su griauštinio dievo priešininku, kuris šio dievo nugalimas, sunaikinamas (manoma, kad *áhi budhnyà* identiška Vritrai) (255, p. 3, 6, 9; 228 1, p. 137, 150).

Perkūnas, atsidėkodamas medžiotojui už velnio nušovimą, apdovanoja jį. Šio dievo dovanos: parakas (DSPŽ 2, p. 62–63; BsFM, p. 181; LTR 462/243/), kulkos (BsFM, p. 161), „muškieta“ (LMD I 133/1/), pinigai (LTR 198/295/; LTR 828/378/). Dovanotas parakas yra nepaprastas: „Nepažįstamasis padėkoja medžiotojui, atidavė likusį nuo šūvio paraką, sakydamas, kad jis niekad nepasibaigsias“ (LTR 828/374/). „Nu ta uns visą umžių, kiek paraka pyli į šautuvą, tiek pilna i pilna ta pūčka“ (LTR 4966/77/). Kai kuriuose variantuose pažymima, kad medžiotojas gauna ne šiaip sau parako, o „parako ragą“ (DSPŽ 2, p. 62–63; LTR 462/243/; LTR 832/645/). Visiems žinomas posakis – „lyg iš gausybės rago“. Lietuvių kalbos žodyne nurodoma jo reikšmė – smarkiai, gausiai – ir pateikiami tokie pavyzdžiai: „Pinigai pylėsi kaip iš gausybės rago.“ „Patarimai pasipylė lyg iš gausybės rago“ (LKŽ 11, p. 25). Egzistuoja ir frazeologizmas „kaip iš perkūno rago“, turintis analogišką reikšmę: „Tų ateivių žemaičiams dievas davė kaip iš perkūno rago“ (LKŽ 11, p. 25). Beje, žodis „perkūno“ aptariamame frazeologizme gali būti

pakeistas „velnio“ – „kaip iš velnio rago“. Tad „gausybės“ ar „perkūno ragas“ reiškia nesibaigiantį turtą ir apskritai ko nors gausumą. Panašią reikšmę sakmėje turi ir „parako ragas“. Jis taip pat niekad nesibaigia: „Tam medžiotojui [gavusiam parako ragą – *N. L.*] to parako pakako visą gyvenimą. Taip jis ir praturtėjo“ (LTR 462/243/). „Medžiotojas dieną iš dienos šaudė, o tam rageliuky parakas nemažėjo, vis užtektinai buvo“ (LTR 3978/488/). „Še tau už patarnavimą šį parako ragelį: tu šaudysi ir užteks tau visam tavo gyvenimui – bet žiūrėk, nemieruok“ (LTR 832/645/; žr. taip pat BsLP 2, Nr. 9, p. 58–59; BsLPY 4, Nr. 86, p. 80–81; LTR 828/374, 377/). Perkūnas duoda medžiotojui pinigų, bet ne šiaip sau, o apdovanoja jais gausiai: „Nusivedė žmogų į kitą galą lauko, pakėlė akmenį ir liepė semti pinigus“ (LTR 828/378/). „Paskui tam žmogui davė dikčiai pinigų ir dar dabar gerai gyvena“ (LTR 198/295/). Žodžiu, Perkūnas apdovanoja žmogų tokiais daiktais, kurie laiduoja sėkmę, klestėjimą ir turtingumą. Kai kurios sakmės baigiamos išvada, kad iš viso medžiotojui ima sektis ar pagerėja ne tik jo, bet apskritai žmonių gyvenimas: „Nuo to laiko jam medžioklėje pradėjo sektis. Paskum tapo labai turtingas ir laimingai baigė gyvenimą, nes Perkūnas jam padėjo“ (LTR 832/646/). „Po to vėl buvo geri metai, ir visi žmonės atsigavo“ (LTR 3197/35/). „Po to tas medžiotojis jau kelis metus didžiausioje laimingystėje su tuo paraku medžiojęs buvo“ (BsLP 2, Nr. 7, p. 58). „Tuo būdu Perkūnas atsimokėjo žmogui, kad jis galėjo pataikyti į kiekvieną gyvulį ar daiktą. Nuo to laiko jis buvo turtingas žmogus“ (LTR 832/648/). Šitokios pasekmės primena senovės indų dievo Indros kovos su demonais rezultata, kai išlaisvinami vandenys, karvės, tai yra gerą gyvenimą laiduojančios gėrybės. Čia tie nesibaigiantys turtai suteikiami medžiotojui, nušovusiam velnią arba teigiama, kad iš viso pakyla žmonių gerovė.

Išskirtinis būtų vienas nagrinėjamos sakmės variantas (MtG 4, p. 173). Eiguliui, nušovusiam velnią, Perkūnas pasako iš dangaus, kad jis būsias „ščeslyvas dievip“. „Ščeslyvas dievip“ – bus laimingas su dievu, pas dievą. Už eigulio nuopelnus Perkūnas suteikia jam galimybę būti arčiau dievo, ir tai suvokiama kaip laimė.

Tačiau kai kurios sakmės baigiasi kiek kitaip negu čia aptartos. Padovanojęs medžiotojui parako, Perkūnas liepia jį naudoti taupiai – tik po vieną grūdžiuką (LMD I 144/34/), nešauti į žmogų (BsLP 2, Nr. 7, p. 57; BsLPY 4, Nr. 85, p. 79–80), nesigirti kitiems (LMD I 812/1/), nematuoti (LTR 832/645/). Perkūno dovanotas parakas nepaprastas, tai juk paties Perkūno daiktas, todėl su juo reikia elgtis pagal tam tikras

taisykles ir naudoti tik geriems tikslams. Priešingu atveju dovanotojas nubaudžia medžiotoją:

Pareja lytus. Strielčius pareja namo mislydamas apie gautą paraką. Tik jam buvo juokinga, kad jis liepa po vieną grūdėlį tedėti, ale kaip pamegina ir pamate, kad teisybe. Įsidės tik vieną grūdą, pamatys paukštį ar žvėrį – šaus už karta ir nušauna. Taip jis šaudė ilgus metus. Syk pamislįja, juog reik pamėginti įsidėt daugiau. Ir įpyle į strielbę, tiek kiek pildavo pirmiau savojo parako – ciela žiupsniuką. Pamatęs žvėrį kaip šove, tai jis pats nuo balsa ir pavirta – negyvas. Pabudęs pamate tą patį didį žmogų prie jo bestoviant ir jį bejudinant. Kaip atsistoja, tai tas žmogus saka strielčiui: „O ką? Ar aš tau nesakiau, kad nedėtum paraka daugiau kaip vieną grūdžiuką. Tu manę neklausei, buvai jau numiręs nu balsa. Gerai, kad aš čia pat buvau, tai tave atgaivinau, o kad būčiau toliau buvęs, tai tu būtum daugiau nešaudęs. Duok šę tą paraką, kur aš tau daviau!“ Paraką atsiėmė ir naja sau. Strielčius palika bestovias ir bemislįjas, kas tai būtų par žmogus tas jo geradietas. Patam dažinoja, kad tai buvo Perkūns (LMD I 144/34/).

Perkūnas atsiima paraką, kurį buvo dovanojęs medžiotojui už tai, kad tas į savo šautuvą pripylė per daug parako grūdelių. Ko gero, Perkūno parakas buvęs labai stiprus, kad šovus pasklidęs toks garsas, nuo kurio net pats medžiotojas nukrito kaip negyvas. Pamokytas buvo ir „strielčius“, kuris po vienos medžioklės gyrėsi draugams, kad turįs šautuvą, kuris šaudė ir neužtaisytas. Norėdamas pasirodyti jis iššovė tris kartus, bet po to jo nepaprastas šautuvas jau daugiau nebešaudė. „Strielčius“ su ašaromis grįžo namo ir raudėjo raudėjo, kolei numirė (LMD I 812/1/). Už kėsinimąsi nušauti žmogų Perkūno dovanotu paraku medžiotojas dar griežčiau baudžiamas. Kartą medžiotojas susipyko su vienu žmogumi ir norėjo jį nušauti, užtaisęs šautuvą paraku, gautu iš Perkūno. Tačiau atsitiko taip, kad jis ne savo priešininką nušovė, o pats save (BsLP 2, Nr. 7, p. 57). Net ir prieš blogą žmogų medžiotojas neturėtų pakelti rankos. Kartą girios sargas norėjo nušauti bjaurų, žmonių neapkenčiamą prievaizdą. Jis jau taikėsi šauti, bet nušovė ne jį, o pats save (BsLPY 4, Nr. 85, p. 79–80). Perkūnas čia pasireiškia kaip teisingas ir griežtas dievas. Jis nubaudžia medžiotoją, kuris blogai elgiasi su jam dovanotu daiktu: netaupiai naudoja, giriasi ar net nori užmušti kitą, jam nepalankų žmogų.

Perkūno ir velnio konfliktas lietuvių tautosakoje gali būti išreikštas ir kitaip: kaip šių dviejų mitinių būtybių dialogas, ginčas. Sakmėse „Dievo ir velnio ginčas“ (LPK 3453 A) Dievas/Perkūnas grasina velniui jį nutrenksiąs. Velnias vardija objektus, kuriuose jis žada pasislėpti nuo Perkūno:

Velnias saka:

– Aš palįsiu pa akmeniu.

Dievas saka:

– Aš akmenį sudaužysiu ir ažmušiu.

Velnius:

– Aš palįsiu pa medžiu.

Dievas:

– Aš medį suskaldysiu, vis tiek ažmušiu.

– Aš pasnersiu underin.

– Aš undenį ištaškysiu ir ažmušiu.

(LTR 1032/144/; žr. taip pat ypač išplėtotą variantą LTR 3197/35/, kuriame kalbama apie Perkūno ir velnio ginčą.)

Analogiškuose baltarusių dievo ir velnio dialoguose pasakoma ne tik tai, kur slėpsis velnius, bet ir į ką jis pasivers, kad jo nepažintų dievas:

Дьявиль.

– Я ухитрюся змяей скинутца.

Гаспоть.

– Я усётаки убью тебе.

Дьявиль.

– Я скинуся житным зярномъ.

Гаспоть.

– Я, чим ня скинься, узнаю; што думаишь, усе твае мысли угадаю.

Дьявиль.

– Я на двинадцать сажанъ у зямлю увайду.

Гаспоть.

– Я землю растварю, ўсё ўрага убью.

Дьявиль.

– Я увайду у чилавека, укажуся зернышкымъ: ти за шыю, ти за пазуху.

Гаспоть.

– Я чилавеку тому грехи атпушу, а, ўсётаки, имъ ни падаражу, чтоб унистежить тебе (244, p. 226–227).

Velnius šioje sakmėje žada pasiversti gyvate, grūdu, įlįsti į žemę per 12 aršinių, pagaliau – prisiglausti prie žmogaus. Tačiau dievas vis tiek ketina jį nutrenkti, net jei ir žmogų dėl to reikėtų paaukoti.

Taigi sakmės apie Perkūno ir velnio ginčą – tai dviejų mitinių būtybių žodinė dvikova, kurioje atsiskleidžia šių personažų priešiškus vienas kitam bei numatomi jų veiksmai. Tačiau šis griautinio dievo ir velnio dialogas parodo ne tik jų nesantaiką. Pokalbis tarp Perkūno bei velnio turi dar ir tam tikrą perkeltinę prasmę. Apie tai sprendžiama iš sakmės pradžioje ar pabaigoje esančių komentarų, kuriuose aiškinama, ką iš esmės reiškia tas Perkūno ir velnio ginčas, kas yra perkūnija. Teigiama, kad perkūnija, griautinis ir yra griautinio dievo bei velnio kova, jų barnis: „Perkūnas, sako, trenkia – velnius

šaudo: kur velnias slapstosi, Perkūnas vis trenkia. Tai velnias su Perkūnu barės“ (LTR 3670/110/). „Bedainuojant pradėjo griausti. Aš klausiu: „Kas darosi, kai griaudžia?“ Ji atsakė: „Šventas Petras po dangų važinėja“. Kiek palaukus, ėmė pasakoti: „Ledokas su Perkūnu sprečina“ (LTR 879/23/). „Grausmas graudžia – tai Dievas velnius muša. Dievas su velniu sporyjos“ (LTR 724/70/).

Vadinasi, perkūnija lietuvių tautosakoje buvo suvokiama ne tik kaip Perkūno medžioklė, bet ir kaip griaustinio dievo bei velnio ginčas, dialogas – jų žodinė dvikova. Šių personažų ginčą vaizduojančiose sakmėse Perkūnas pats, be jokio tarpininko susiduria su velniu. Čia jis figūruoja kaip autonomiškas ir galingesnis už savo priešininką dievas.